

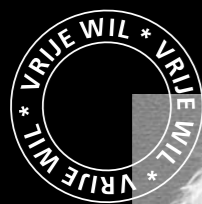
# Vrije wil is voor mij...

Degenen die het maatschappelijk debat een beetje volgen, moeten in totale verwarring zijn over de vrije wil. Politiek gezien hebben we steeds meer vrije wil. Eigen verantwoordelijkheid is het devies, en dat vooronderstelt een vrije wil. Neurologisch gezien hebben we daarentegen steeds minder vrije wil. Werden we vroeger bepaald door God, het lot of de natuur, nu worden we bepaald door onze hersens.

Gelukkig is er ook nog een andere weg. Ja, we hebben een vrije wil en nee, we hebben hem niet zomaar. We moeten hem leren, beoefenen en ontdekken. De vrije wil is een opdracht, en daar kun je wel degelijk op worden aangesproken. Vrije wil is niet aan- of afwezig maar moet steeds worden waargemaakt.

Hoewel ik als humanist misschien geacht wordt de vrijheid belangrijk te vinden, intrigeert de 'wil' me vooral. Kun je zelf (mee)bepalen wat je wilt? Kun je je verlangen zo sturen, dat het een 'goed' verlangen is; een verlangen waar je achter staat? Een verlangen met andere woorden, dat een echte lange termijn 'wil' is geworden? De aandacht ligt niet op het ding dat verlangd wordt, maar op het vormen van de wil en dus van de persoon zelf.

Dit soort vragen (en oefeningen) maken onderdeel uit van een klassiek humanistische levenskunde. Je eigen wil meesturen, dat lijkt me een mooie opdracht. Een persoon worden waar je trots op kunt zijn, om maar eens een moderne politieke term te gebruiken. Misschien is dat wel een goed liberaal ideaal: jezelf zo sturen dat je niet alleen vrij bent, maar ook trots op wat je met die vrijheid gedaan hebt.



Esther Wit

Programma-medewerker  
Humanistisch Verbond



ting vol vuur verdedigde, was Baruch de Spinoza (1632-1677) in zijn *Ethica* (1677) van dezelfde overtuiging doordrongen. Wie denkt dat hij uit vrij wilsbesluit spreekt of zwijgt of wat dan ook doet, droomt met open ogen. Kant beschouwde de noodzakelijkheid waarmee het empirische karakter door motieven tot handelen wordt gebracht als een uitgemaakte zaak. Hij koppelde hieraan wel zijn leer van het naast elkaar bestaan van de vrijheid en de noodzakelijkheid, op grond van het verschil tussen het buitenzintuiglijke en het empirische karakter. Schopenhauer schaaft zich aan zijn kant.

## De mens is wat hij wil

Elk mens is zich er volgens Schopenhauer min of meer van bewust dat hij verantwoordelijk is voor zijn handelen, omdat hij de dader is. Die verantwoordelijkheid betreft in wezen niet zijn handeling, maar zijn karakter, zo stelt Schopenhauer: 'Niet de voorbijgaande handeling, maar de blijvende eigenschappen van de handelende, dat wil zeggen, het karakter waaruit ze voortvloeien, vormen het mikpunt van de haat, de afschuwen en de verachting. [...] Daar waar de schuld ligt, moet ook de verantwoordelijkheid liggen; en aangezien deze laatste het enige gegeven is waaruit we met recht de morele vrijheid kunnen afleiden, moeten we daar ook de vrijheid situeren, dus in het karakter van de mensen'. Uit wat we doen, concludeert Schopenhauer, kunnen we afleiden wat we zijn. En daarop berust het besef van de verantwoordelijkheid en de morele tendens van het leven. De mens is al wat hij wil, zijn gedrag is de zuivere uitdrukking van zijn eigen, onvervreembare wezen. *For better or for worse.*

Arthur Olof is redacteur van *Idee*.

- 1 De Nederlandse vertaling van Hans Driessen werd in 2010 bij de Wereldbibliotheek heruitgegeven als *De vrijheid van de wil*. Een prachtig correcte vertaling die het Duits hier en daar iets strakker volgt dan het Nederlands kan hebben.
- 2 Dit in tegenstelling tot vrijheid als positief begrip, waarbij ze wordt gedefinieerd als een vermogen om dingen te kunnen doen – dus als 'het vermogen tot' in plaats van 'de afwezigheid van'.

# Mous Free Willy

Zou een orka een willoos dier zijn? Mijn vader wist het zeker: volgens hem waren dieren per definitie willoos, hun handelen werd uitsluitend ingegeven door instinct, niet door een overwogen beslissing. Daarmee waren dieren dus per definitie onschuldig en ook ik vind het een lachwekkend verhaal, dat van de ter dood veroordeelde zeug, ergens in Frankrijk, ergens in de Middeleeuwen.

Toch doen Lassie, Flipper en Skippy anders vermoeden. Ik groeide op tussen boeren en jagers en vond Winnie de Poeh een belachelijk boek. Maar mijn Haagse moeder gooide stenen naar de woerden in de vijver achter ons huis die op volgens haar onheuse wijze de vrouwtjeseenden met hun kaal gepikte koppen besprongen. Ik aard naar mijn vader, al moet ik de opvattingen van mijn moeder als gemeengoed erkennen. Gemeengoed corrumpert. Ik heb mijn kat vernoemd naar Oscar en als ik niet uitkijk word ik boos als hij een vogel heeft gevangen. Volgens mij heeft hij een duidelijk karakter, maar is zich van geen identiteit bewust. Hij neemt zijn leven zoals het komt, maakt geen plannen voor de toekomst en verspilt zorgeloos zijn tijd. Hij existeert maar zo'n beetje voor het vaderland weg, redeneert niet en is volmaakt authentiek.

Hoe anders functioneren onze politieke dieren. Dat zijn mensen die deze kwalificatie als een compliment beschouwen. Want met instinct kun je scoren, dat van Wilders wordt alom geprezen als geniaal. Maar juist de identiteit van politici knapt uit hun kieren, zij redeneren vaak blaartrekkend vasthoudend omdat zij graag de indruk maken te hebben nagedacht over hun zo eigen en zo profilerende standpunt. Dat moet ook wel, want zij worden geacht te stemmen 'voor zich zelve en zonder last van of ruggespraak met de vergadering, door welke zij benoemd zijn'. Dat staat in artikel 62 van de Grondwet. Daarmee sol je niet uit de losse pols van het instinct. Behalve Wilders dan.

Het ideale Kamerlid stemt dus voor zichzelf. Naar eigen inzicht, eigen opvatting, eigen aard. Hoe modern voor zo een oude wet. Want alle reclames roepen het, alle coaches adviseren het: wees jezelf! Iedere loopbaanbegeleider, HR specialist, iedere beroepskeuzeadviseur vraagt de tobende cliënt: wie ben jij? Maar als die wist wie hij was en wat hij wilde, dan waren consultants aangewezen op de voedselbank.

Zo gezien is het een wonder dat de democratie 150 mensen selecteert die het kunnen. Mensen die enerzijds de visie van de club koesteren en daarbinnen dagelijks en doelgericht hun standpunten bepalen; anderzijds bij zichzelf blijven, integer en onafhankelijk opereren, als ware exponenten van de vrijheid van het individu.

Dat wonder voltrekt zich dan ook niet. Een enkele vermetelee nieuweling wil nog wel eens een eigenstandige idee ventileren als een echte Koppejan, maar zijn vrije wil wordt subiet en efficiënt gesmoord in fractiediscipline. Oude rotten die het op hun vrije heupen krijgen worden heengezonden. Doodzonde, want de kiezer snakt naar authenticiteit. Ik troost mij met de gedachte dat ik van veel Kamerleden vermoed dat zij maar beter niet zichzelf kunnen zijn. In het belang van het land.

Marijke Mous